

ПУНОЛЕТНИ КОРИСНИЦИ У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ У 2018. години

Београд,

Јул 2019. године

Листа скраћеница

ЦСР – Центар за социјални рад

СЗ – Социјална заштита

МРЗБСП – Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

РЗС – Републички завод за статистику

РЗСЗ – Републички завод за социјалну заштиту

НСП – Новчана социјална помоћ

ТНП – Право на помоћ и негу другог лица

УТНП – Увећани додатак за помоћ и негу другог лица

РС – Република Србија

ЕУ – Европска Унија

УН – Уједињене нације

АП КиМ – Аутономна покрајина Косово и Метохија

МУП – Министарство унутрашњих послова

СИПРУ – Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва

ЈЛС – Јединица локалне самоуправе

ЗСЗ – Закон о социјалној заштити

БДП – Бруто домаћи производ

ПИО – Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање

EU SILC - Анкета о приходима и условима живота

САДРЖАЈ

ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР.....	4
ПУНОЛЕТНИ КОРИСНИЦИ СИСТЕМА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ У 2016. ГОДИНИ – ОПШТИ ПОКАЗАТЕЉИ	5
ПОРОДИЦА У КРИЗИ/ПОРОДИЦЕ У ПОТРЕБИ ЗА ПОДРШКОМ.....	12
КОРИСНИЦИ ЖРТВЕ НАСИЉА.....	18
ОСОБЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ.....	27
КОРИСНИЦИ БЕЗ УСЛОВА ЗА САМОСТАЛАН ЖИВОТ И ОДГОВАРАЈУЋЕГ ПОРОДИЧНОГ СТАРАЊА	36
МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНИ КОРИСНИЦИ.....	43

ПРЕДГОВОР

„Пунолетни корисници у систему социјалне заштите у 2018.“ је четврти по реду извештај у којем се представљају статистички подаци о пунолетним корисницима система социјалне заштите.

Извештај о пунолетним корисницима социјалне заштите заједно са извештајем „Деца у систему социјалне заштите у 2018.“ представља целовит увид у специфичности положаја и потреба корисника у систему и омогућава праћење података о поступцима, мерама и услугама из домена социјалне заштите.

У извештају су прикупљени и објављени статистички подаци о пунолетним корисницима из следећих институција: установе социјалне заштите – центри за социјални рад, установе за смештај деце и младих и установе за смештај одраслих и старијих; Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања; Републичког завода за статистику; Републичког Фонда за ПИО и Центра за заштиту жртава трговине људима.

Извештајем су приказани статистички подаци из следећих области:

1. Пунолетни корисници система социјалне заштите у 2018. години – општи показатељи
2. Породица у кризи/породице у потреби за подршком
3. Корисници жртве насиља
4. Особе са инвалидитетом
5. Корисници без услова за самосталан живот и одговарајућег породичног старања
6. Материјално угрожени корисници

Према Закону о социјалној заштити, унутар групације пунолетних корисника разликују се три старосне категорије (од 18 до навршене 26 године старости), одрасли (од 26 до навршене 65 године старости) и старији (од навршене 65 године старости).

За анализу стања, доношење одговарајућих мера и праћење њихове реализације неопходно је системско обезбеђивање статистичких показатеља и њихово унапређивање. Републички завод за социјалну заштиту посвећен је изградњи одрживог институционалног оквира за праћење корисника у систему социјалне заштите, којем доприноси и ова публикација.

Извештај је намењен заинтересованој јавности са намером да укаже на проблеме који изискују деловање система социјалне заштите и друштва у целини. Надамо се да ће овај извештај послужити и као подстицај за будућа истраживања и анализе, те да ће помоћи у планирању и спровођењу политика једнаких могућности.

У Београду, јул 2019.

Директор

Божидар Дакић

ПУНОЛЕТНИ КОРИСНИЦИ СИСТЕМА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ У 2017. ГОДИНИ – ОПШТИ ПОКАЗАТЕЉИ

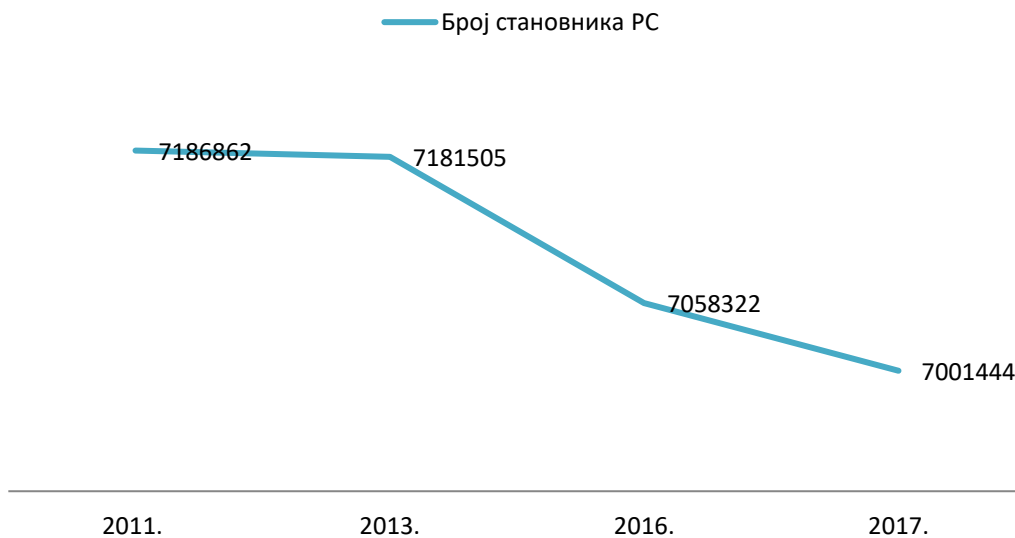
- У периоду од пописа 2011. до 2017. године демографска слика Србије обележена је неповољним процесима депопулације и демографског старења становништва. Резултати Процене из 2017. године показују да се број становника Србије смањило у односу на број становника забележен Пописом из 2011. године за 2,6% (Графикон 1).
- Иако се број становника РС континуирано смањује, број корисника социјалне заштите на евиденцији ЦСР је у континуираном порасту (Графикон 2). У 2018. години број корисника социјалне заштите износио је 752.917, чиме је настављен тренд раста броја корисника социјалне заштите у Србији у петогодишњем периоду. У последњих пет година број корисника ЦСР је у континуираном порасту. У односу на претходну годину број корисника се увећао за 2.4%, посматрано кроз тренд од 5 година, то увећање износи 10,3%.
- Највећи проценат становништва који користи услуге социјалне заштите је из региона Јужне и Источне Србије и обухвата 13% корисника. Овакав податак је очекиван с обзиром на то да је овај регион најнеразвијенији у РС. Висок удео корисника социјалне заштите је и из региона Војводине - 12% становништва Војводине су корисници ЦСР. Овакви подаци представљају наставак трендова од раније и отварају питања о ефикасности и ефективности социјалне заштите (Графикон 3).
- Према типу насеља, у Републици Србији доминира градско становништво са 59,4% (Графикон 4). Структура пунолетних корисника ЦСР према типу насеља у 2018. години прати дистрибуцију опште популације (Графикон 5).
- Резултати пројекција РЗС показују да ће се у наредних тридесет година, интензиван процес демографског старења наставити¹. Услед ниских стопа фертилитета и негативног природног прираштаја долази до смањења млађе популације. Удео радно способне популације у блиској будућности ће се смањити и прећи у категорију старијег, зависног становништва којем ће бити потребна помоћ државе. У систему социјалне заштите се паралелно одвијају процеси који не прате демографске процесе у општој популацији. Као последица економских тешкоћа, присутан је тренд повећања броја корисника у свим старосним категоријама. Повећање броја корисника је највеће код старијих за 20,4%, а најмање код младих корисника за 4% (Графикон 6). У односу на претходну годину повећање броја старијих корисника је такође највеће и износи 4,2%.

---

¹ Удео лица старијих од 65 година ће се повећати за 8%, а удео деце млађе од 15 година у укупном становништву смањити на 11,7%.

- У 2018. години удео корисника социјалне заштите у становништву Србије износи 10,4% (Графикон 7). Сваки десети грађанин РС је у 2017. години био корисник система социјалне заштите. Од укупног броја корисника ЦСР, 53,8% је материјално угрожено (Графикон 8).
- Према Процени становништва РЗС од 01.01.2018. године полна структура становништва је уједначена (Графикон 9). У односу на полну структуру опште популације РС, код корисника ЦСР уочава се одступање у групацији старијих корисника (Графикон 10). У 2018. години у групи старијих корисника ЦСР 61% корисника чине жене, у односу на 39% мушкараца.

Графикон 1 – Становништво РС, 2002, 2011, 2017.

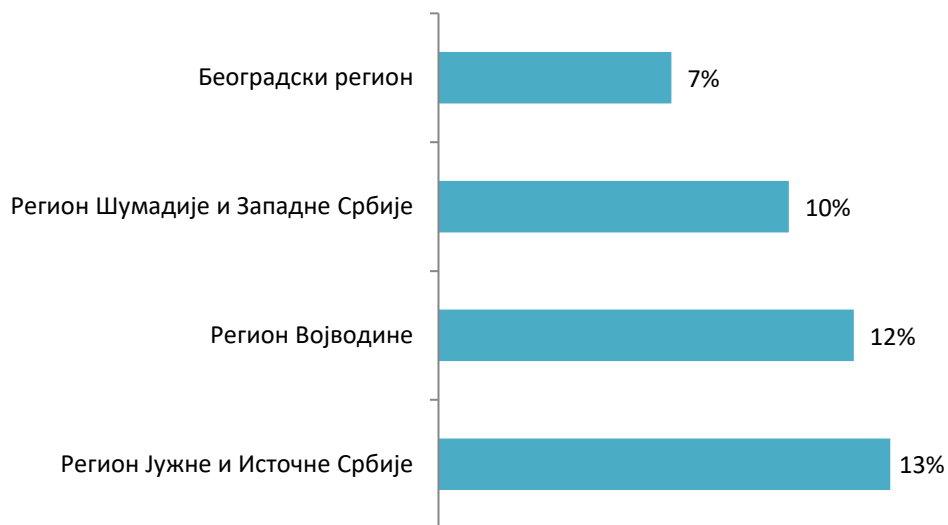
Извор: Попис 2011, Процена РЗС за 2013, 2016 и 2017.

Графикон 2 – Корисници центара за социјални рад, 2014– 2018.

Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

Графикон 3 – Удео корисника ЦСР у популацији региона РС, 2018. (у %)

Извор: РЗС – Процена становништва за 2016. годину и Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

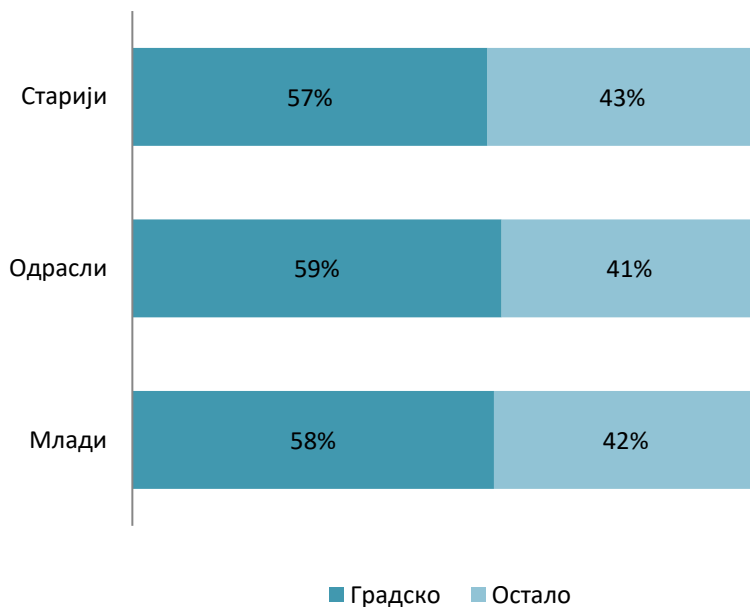
Графикон 4 – Становништво према типу насеља, Попис из 2011. (у %)

Извор: РЗС – Попис из 2011. године

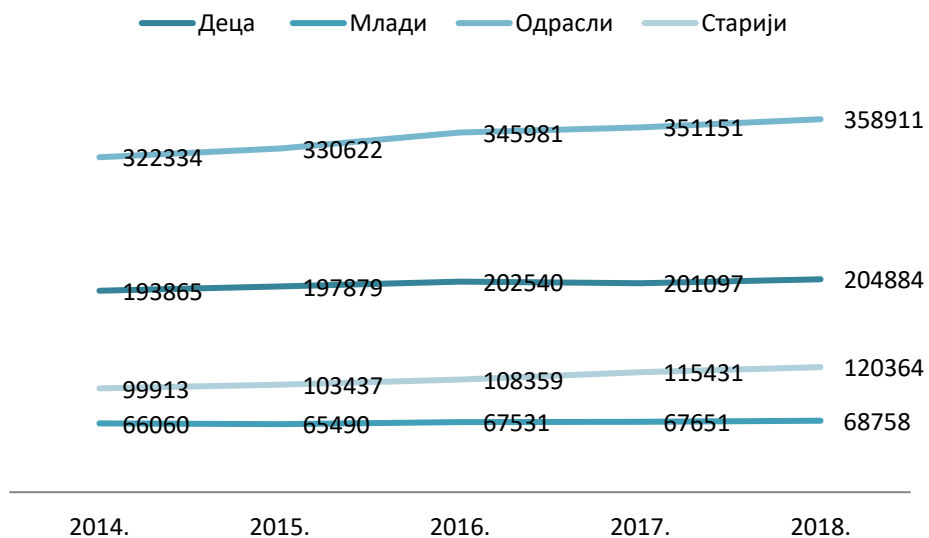

Графикон 5 – Пунолетни корисници према месту пребивалишта, 2018. (у %)

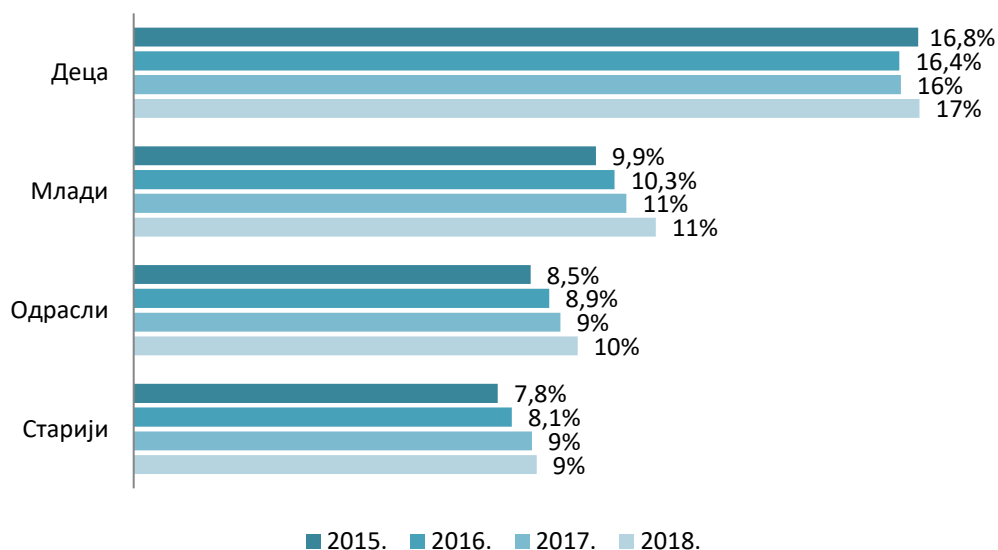
Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

Графикон 6 – Корисници ЦСР према старости, 2014 - 2018.

Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

Графикон 7 – Удео корисника ЦСР у укупном становништву, 2015 - 2018. (у %)

Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину, РЗС - Процене за 2014, 2015, 2016 и 2017. годину

Графикон 8 – Пунолетни корисници ЦСР према корисничким групама, 2018.

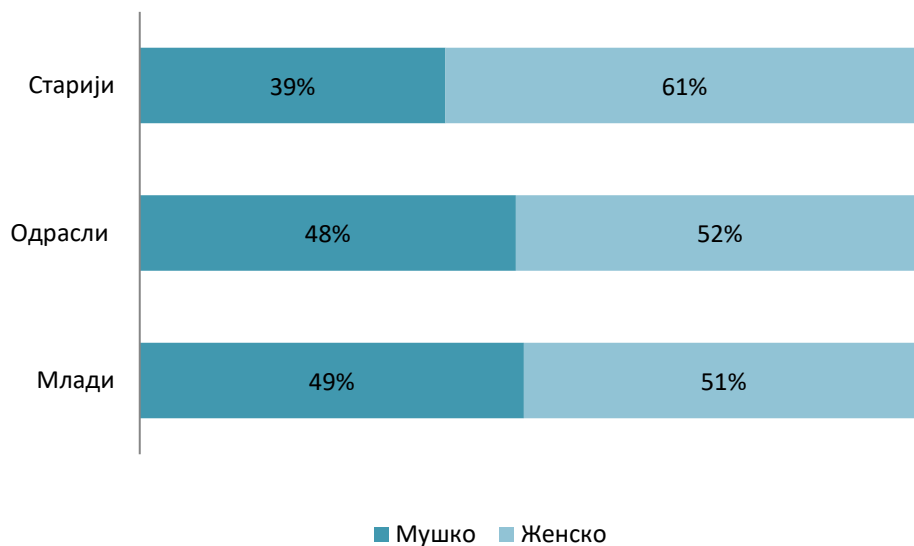
Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

Графикон 9 – Становништво према полу, Процена становништва РЗС 01.2018. године. (у %)

Извор: РЗС – Процена становништва РЗС , 01.01.2018. године

Графикон 10 – Пунолетни корисници ЦСР према полу, 2018. (у %)

Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

ПОРОДИЦА У КРИЗИ/ПОРОДИЦЕ У ПОТРЕБИ ЗА ПОДРШКОМ

Породице у потреби за подршком и породице у кризи су породице које због сиромаштва, незапослености, необразованости, инвалидитета или болести, сметњи у развоју, проблема у понашању деце, поремећених породичних односа, недостатака или неадекватне социјалне мреже и других разлога, нису у стању да обезбеде адекватне услове за квалитетно задовољавање потреба својих чланова, а пре свега безбедан развој детета у породици.

Карактеристике породица у кризи и одговори на њихове потребе посредно су представљени преко појединца као корисника система СЗ.

Подгрупе корисника система социјалне заштите који по својим карактеристикама припадају породицама у кризи су:

***Породице са поремећеним породичним односима** – породице са малолетном децом или породице одраслих чланова су хетерогена група породица у којима су односи поремећени из различитих разлога.*

***Породице у којима се родитељи споре око вршења родитељског права** чине једну од највећих корисничких група у ЦСР. Центри за социјални рад податке о овим породицама региструју пре свега кроз број деце чији се родитељи споре око вршења родитељског права (родитељи који су у поступку развода брака; споре се око регулисања личних односа детета са родитељем са којим не живи и родитељи у спору око издржавања).*

***Породице у којима је угрожен најбољи интерес детета** су породице у којима најбољи интерес детета, односно права или безбедност деце нису довољно осигурани или су угрожени. Овакве породице постају корисници ЦСР на различите начине: путем пријава које могу упутити чланови породице, институције из различитих система, грађани или ЦСР по службеној дужности. ЦСР не воде посебну евиденцију о овим породицама, а подаци се региструју преко евидентиране деце чији је интерес угрожен из различитих разлога.*

Мере за унапређење функција родитељства у надлежности ЦСР:

***Надзор над вршењем родитељског права** према Породичном закону чине мере превентивног и корективног надзора над вршењем родитељског права као механизма за заштиту најбољег интереса детета и омогућавање родитељима да врше родитељско право.*

***Превентивни надзор** је низ поступака којим се интерес детета штити тако што се родитељу омогућава да заштити интерес детета (одређивање личног имена, располагање имовином, итд.).*

***Корективни надзор** је механизам којим располаже орган старатељства који се као мера примењује када је угрожен интерес детета у биолошкој породици, а постоји процена о постојању капацитета породице да постигне позитивну промену и унапреди своје родитељске компетенције, односно да на примеренији начин одговори на потребе детета.*

Мере корективног надзора су:

- *Упозорење родитељима на недостатке у вршењу родитељског права,*
- *Упућивање на разговор у породично саветовалиште или установу специјализовану за посредовање у породичним односима,*
- *Захтев да положи рачун о управљању имовином детета.*

Лишавање родитељског права према Породичном закону (члан 81), родитељ може бити потпуно или делимично лишен родитељског права. До потпуног лишавања родитељског права долази када родитељ злоупотребљава права или грубо занемарује дужности из садржине родитељског права, а до делимичног лишавања родитељског права када родитељ несавесно врши права или дужности из садржине родитељског права. Мере лишавања родитељског права су најрестриктивније мере органа старатељства које ЦСР покреће као предлоге суду, односно као поступке за заштиту права детета (Породични закон, члан 263).

Кривични поступак против родитеља због занемаривања и злостављања детета – мере из Кривичног законика којима је сврха постизање позитивне промене у животу детета кроз деловање кривичним поступком на родитеље (чл. 193, 194, 196 и 388 Кривичног законика).

Услуге усмерене на подршку породици у кризи услуге које директно или посредно, обезбеђују подршку породицама у кризи и породицама у којима није довољно осигуран или је угрожен интерес детета (Закон о социјалној заштити).

Саветодавно – терапијске и социо – едукативне услуге су, према Закону о социјалној заштити, усмерене ка породици и појединцу у кризи. Према члану 46 овог Закона, услуге се пружају као вид помоћи појединцима и породицама које су у кризи, ради унапређивања породичних односа, превазилажења кризних ситуација и стицања вештина за самосталан и продуктиван живот у друштву. Група саветодавно-терапијских и социо-едукативних услуга није стандардизована, и то је један од разлога зашто евиденције о пружању ових услуга у ЦСР нису уједначене, па самим тим ни поуздане.

Преглед најважнијих запажања:

- Број налаза и мишљења у којима су родитељи у спору око вршења родитељског права, у 2018. години је незнатно већи у односу на претходну годину и то за 1,4% (Графикон 11). Процент спорова који се не окончавају нагодбом родитеља већ проценом органа старатељства, износи 83%, што указује на интензитет кризе у којој се породица налази.
- Број решења о мерама корективног и превентивног надзора у протеклих пет година је у континуираном паду, тако је у протеклих 5 година тај број смањен за 20%. У односу на претходну годину број ових решења је незнатно промењен. (Табела 12).
- Број покренутих поступака за лишење родитељског права у 2018. години задржао се на нивоу претходне године. У односу на 2014. годину, покретање овог поступка је за 37% учесталије. (Графикон 13).

- ЦСР су у 2018. години у кривичном поступку због злостављања и занемаривања деце против родитеља, доставили судовима 210 налаза и мишљења. У односу на 2017. годину, број налаза и мишљења достављених суду је смањен за 5% (Графикон 14). Број деце према чијим родитељима је покренут кривични поступак због занемаривања и злостављања је такође смањен у односу на претходну годину. Број деце за коју је покренут овај поступак у 2017. години је 334, у 2018. години је 309 деце.
- На коришћење саветодавно-терапијских услуга, које пружа овлашћено лице (специјалиста) у ЦСР, саветовалиште или неки други пружалац, у 2018. години упућено је 8.592 корисника (Графикон 15).

Графикон 11 – Поступци – спорови за вршење родитељског права, 2014 – 2018. година

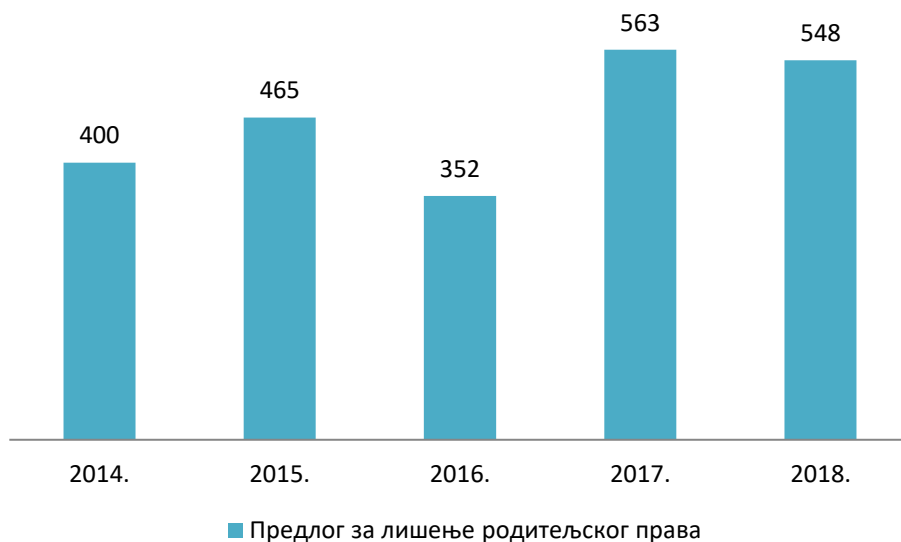
Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

Графикон 12 – Решења о мерама надзора над вршењем родитељског права, 2014 – 2018.

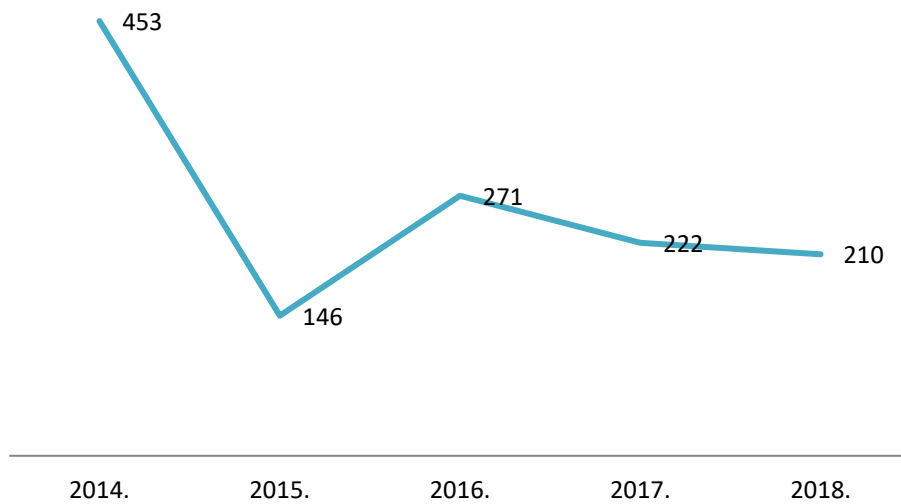
Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

Графикон 13 – Број предлога за лишавање родитељског права, 2014 – 2018.

Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

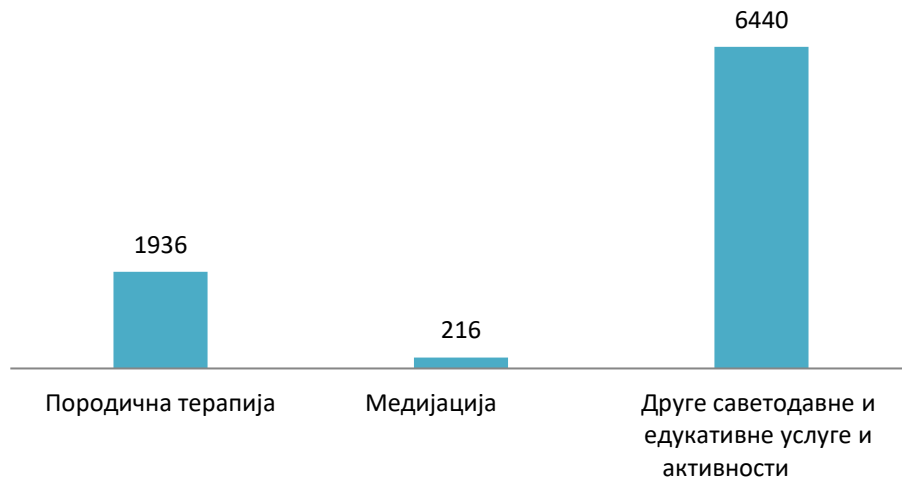
Графикон 14 – Број налаза и мишљења достављених суду због занемаривања и злостављања деце, 2014 – 2018.

Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

Графикон 15 – Структура упута ЦСР за коришћење саветодавно-терапијских и социо-едукативних услуга, 2018.

Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

КОРИСНИЦИ ЖРТВЕ НАСИЉА

Насиље у породици

Насиље у породици је понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице. Насиље у породици је дефинисано Породичним законом и предвиђене су мере заштите од насиља. Кривичним закоником насиље у породици је дефинисано као кривично дело.

Под насиљем у породици Породични закон предвиђа следеће радње:

- *наношење или покушај наношења телесне повреде;*
- *изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу;*
- *присиљавање на сексуални однос;*
- *навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем;*
- *ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима;*
- *вређање*
- *као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање.*

Према Породичном закону, насиље у породици испољава се у различитим облицима:

- 1. Физичко насиље** *подразумева коришћење делова тела или оружја ради претње, казне, доминирања, контролисања или повређивања друге особе. Врши се на различите начине и различитим средствима, а за последицу може имати лаку или тешку телесну повреду. Оно обухвата: батине, повреде оштрим и тупим предметима, ударање, шутирање, дављење, бацање, наношење опекотина, гађање разним предметима, ломљење било ког дела тела, итд.*
- 2. Психичко насиље** *састоји се у озбиљној претњи да ће се напасти живот или тело члана породице. Претња изазива осећање угрожене сигурности. Психичко насиље се односи такође и на застрашивање, констатно критиковање, потцењивање, различите оптужбе, емоционално уцењивање, стварање несигурности код жртве, вербално злостављање, узнемиравање, малтретирање, итд.*
- 3. Сексуално насиље** *подразумева сваку повреду полне слободе и морала, сваки вид деградирања и понижавања на сексуалној основи, сваки вид присиљавања на сексуални однос и силовање. Оно представља коришћење присилних сексуалних радњи којима се доминира, манипулише, прети и повређује друга особа. Ову врсту насиља често прати и физичко и психичко насиље, а различити случајеви насиља врше се истовремено.*
- 4. Економско насиље** *подразумева одузимање новца и вредних ствари, контролисање зараде и примања, забрана члану да располаже својим и заједничким приходима, забрана члану да се запосли и оствари сопствене приходе, одузимање средстава за рад, наметање обавезе сталног подношења детаљних извештаја о трошењу новца и др.*

Закон о спречавању насиља у породици² уводи новине у законодавство РС у складу са стандардима Конвенције Савета Европе. Једна од новина је увођење хитне мере заштите од насиља у породици. Закон даје овлашћење надлежном полицијском службенику да наређењем, без сагласности могуће жртве насиља у породици, изрекне хитне мере заштите од насиља у породици, и то меру привременог удаљења учиниоца из стана и/или меру привремене забране учиниоцу да контактира жртву насиља и прилази јој.

Жртве насиља у породици према Закону о социјалној заштити³ користе услуге **прихватилишта** као краткотрајаног смештаја којим се осигурава безбедност, изналажење одрживих решења за кризне ситуације, задовољење основних потреба и приступ другим услугама. **Циљне групе смештаја у прихватилиште**⁴ дефинисане су Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите⁵. Прописано је да се услуге смештаја у прихватилиште пружају најдуже у трајању до шест месеци. До краја 2017. године **лиценирано је четири прихватилишта за жртве насиља**. Три од четири прихватилишта за жртве насиља су из јавног сектора, а оснивач четвртог је нејавни сектор, тј. удружење грађана.

Преглед најважнијих запажања:

- Број пријава за физичко насиље у породици и партнерским односима је у порасту код свих старосних група корисника (Графикон 16). У 2018. години било је 13.510 пунолетних жртава физичког насиља. Најзначајнији пораст је забележен у категорији одраслих особа (од 26 до 65 година старости) и то за 11,6%.
- И у 2018. години настављен је тренд према којем су жене чешће жртве физичког насиља у свим старосним категоријама. Овај податак указује на то да је реч о родно заснованом насиљу над женама (Графикон 17). У категорији одраслих особа 77% пријава физичког насиља односило се на насиље над женама.
- У 2018. години је смањен број пријава сексуалног насиља посебно у категорији одраслих . У односу на 2017. годину тај број је смањен за 35% (Графикон 18). Највећи удео жртава сексуалног насиља су и даље жене старости од 26 до 65 година и у 2018. години су заступљене са 60,5 % (Графикон 19).
- Тренд пораста пријављених облика психичког насиља настављен је у 2018. години. У 2018. години пријављено је 12.916 жртава психичког насиља (Графикон 20). Жене су чешће жртве психичког насиља у свим старосним категоријама, а у категорији одраслих чине 76% жртава (Графикон 21).

² Почео је са применом 1. јуна 2017. године

³ „Службени гласник РС”, бр. 24/2011

⁴ деца, млади и одрасле жртвама насиља у породици, злостављања или занемаривања и жртве трговине људима; деца и млади који се налазе у скитњи, без пратње и у различитим кризним ситуацијама и одрасла и стара лица у кризним ситуацијама, бескућници и просјаци.

⁵ „Службени гласник РС”, бр. 42/2013

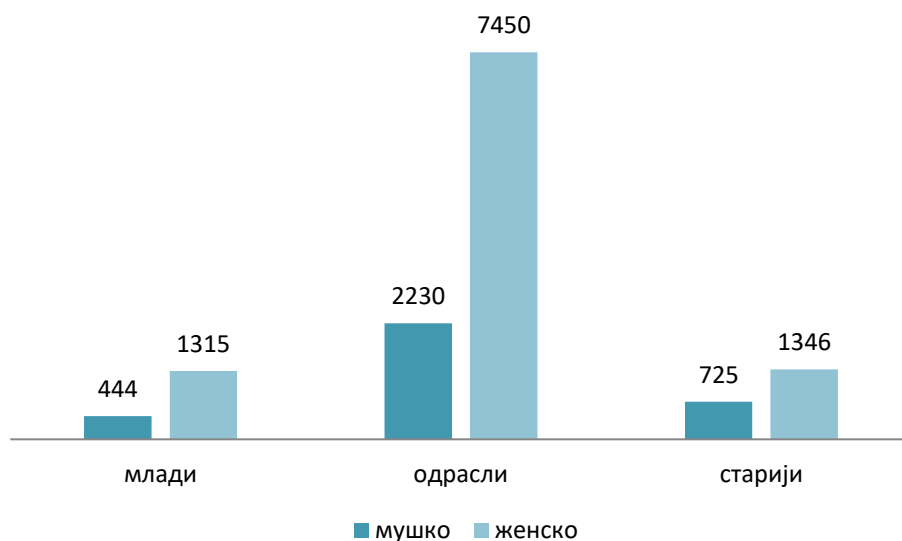
- Број пријављених жртава економског насиља у 2018. години износи 744, што је 3% од укупног броја пријава насиља у 2018. години. У полној структури жртава, као и код претходних облика насиља, доминирају жене (Графикон 22).
- Пружање материјалне, правне или стручно саветодавне подршке је најприсутнији вид подршке жртвама породичног насиља који је ЦСР предузимао у току 2018. године. Овај вид подршке чини 79% од укупног броја свих поступака у случајевима заштите пунолетних жртава породичног насиља (Графикон 23).
- Најчешће предлагане и изрицане мере заштите жртава насиља у 2018. години су забрана даљег узнемиравања члана породице и забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености. (Графикон 24).
- Број хитних мера које је полицијски службеник изрекао учиниоцима насиља у 2018. години износи 23.575, при чему се 64% мера односи на меру привремене забране учиниоцу да контактира и прилази жртви. У истом временском периоду суд је изрекао 14.720 хитних мера учиниоцима насиља (Графикон 25).
- Међу корисницима лиценцираних пружалаца услуге прихватилиште за жртве насиља у 2018. години нема пунолетних мушкараца. Ову услугу је користило 167 жена, међу којима доминирају жене старости од 26-65 година са 75% од укупног броја корисника (Графикон 26).

Графикон 16 – Пријаве за физичко насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости, 2014-2018.

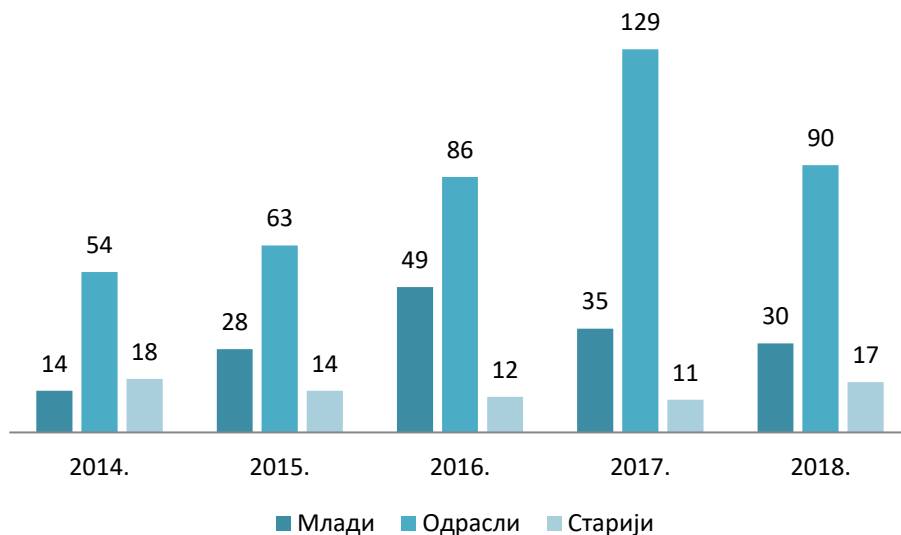
Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

Графикон 17 – Пријаве за физичко насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости и полу, 2018.

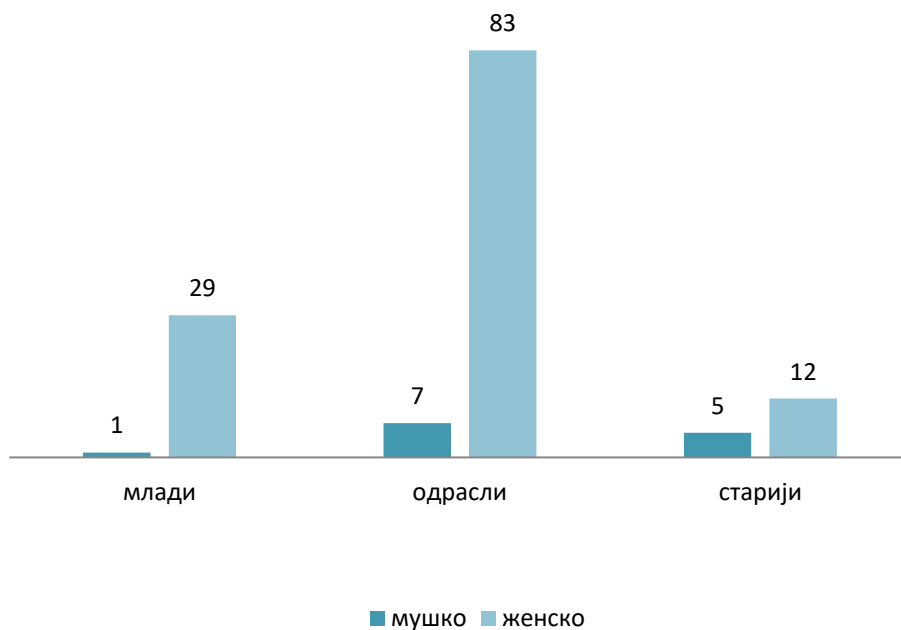
Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

Графикон 18 – Пријаве за сексуално насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости, 2014 – 2018.

Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

Графикон 19 – Пријаве за сексуално насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости и полу, 2018.

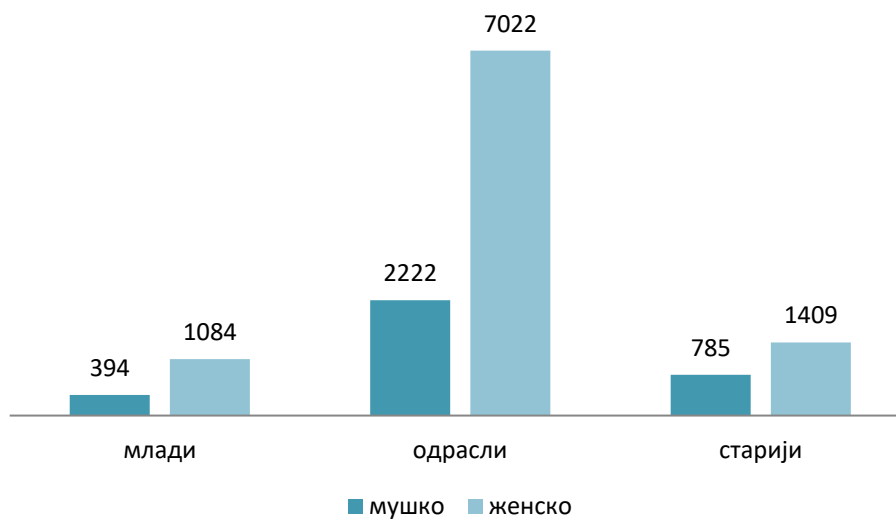
Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

Графикон 20 – Пријаве за психичко насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости, 2014 – 2018.

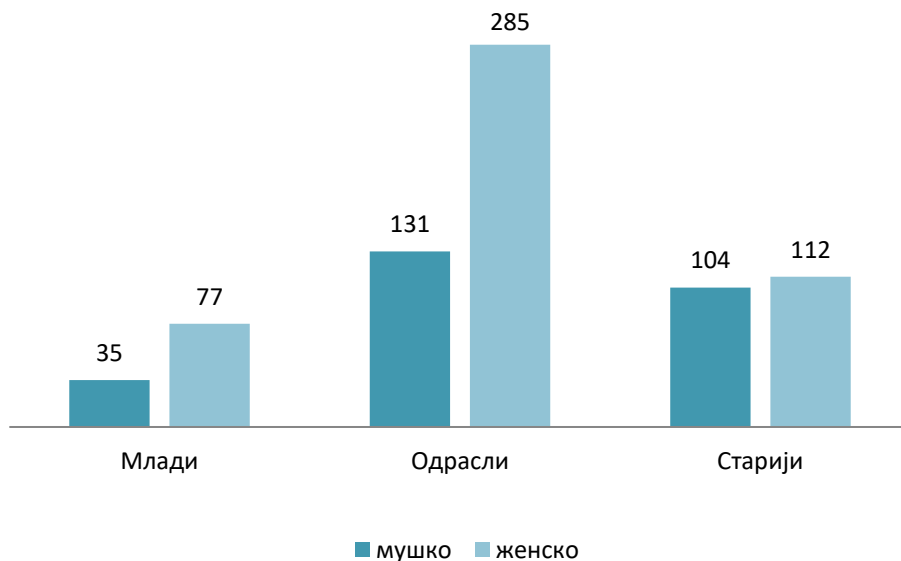
Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

Графикон 21 – Пријаве за психичко насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости и полу, 2018.

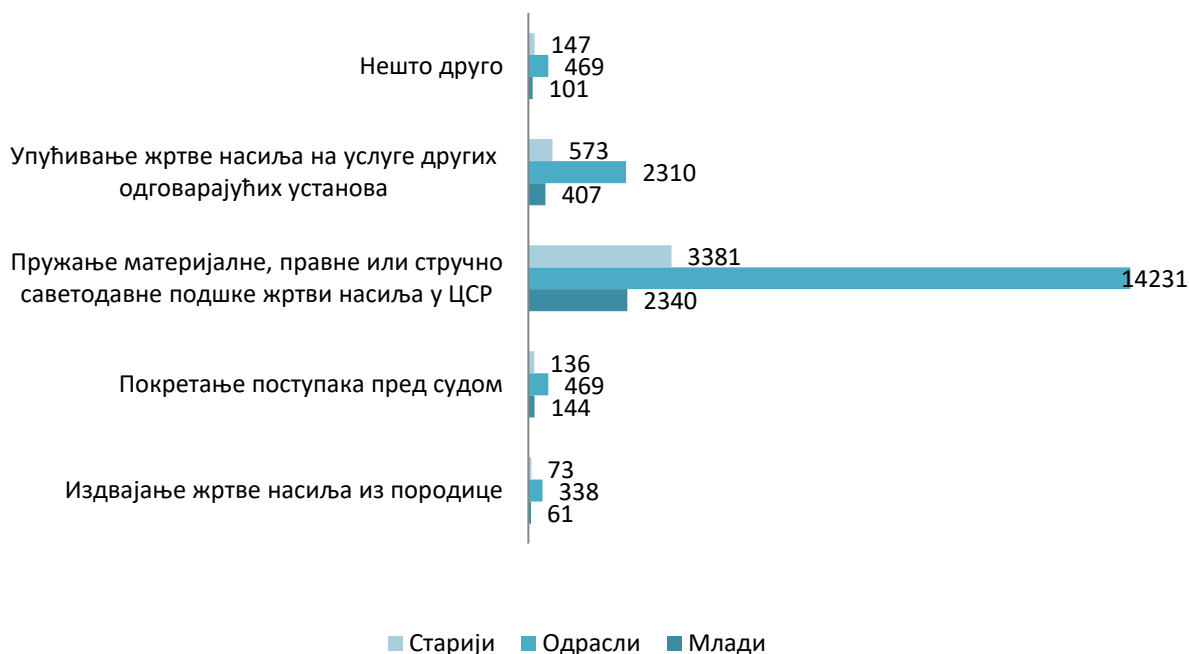
Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

Графикон 22 – Пријаве за економско насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости и полу, 2018.

Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

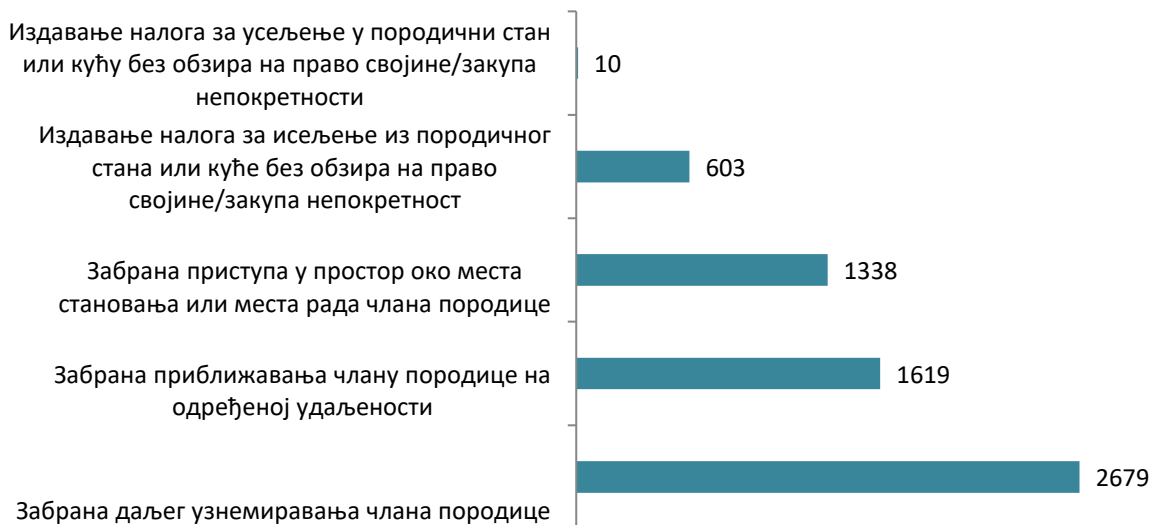
Графикон 23 – Поступци које је ЦСР предузимао у случајевима заштите пунолетних жртава породичног насиља, 2018.

Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

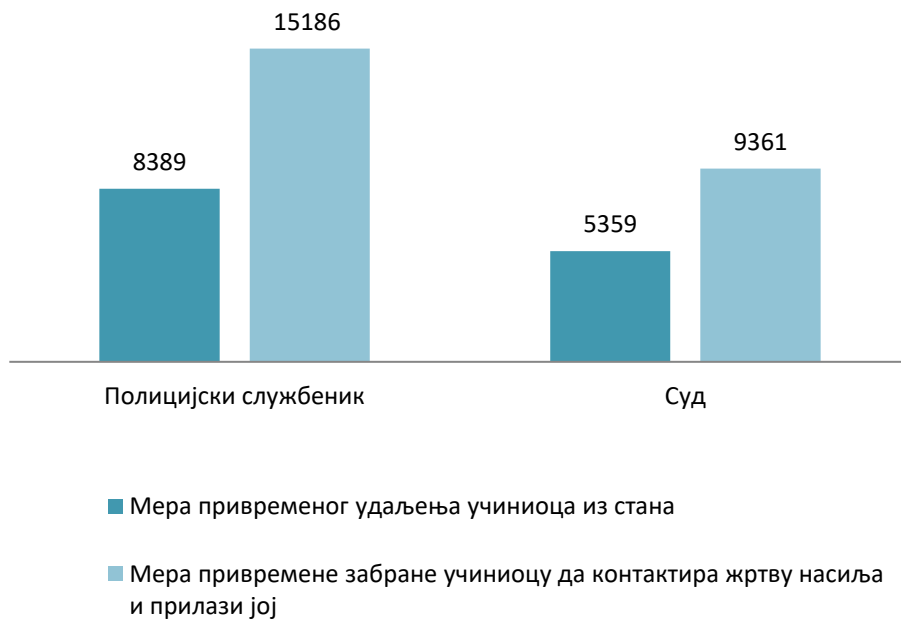

Графикон 24 – Број изречених мера заштита од насиља у породици у ЦСР у 2018. години.

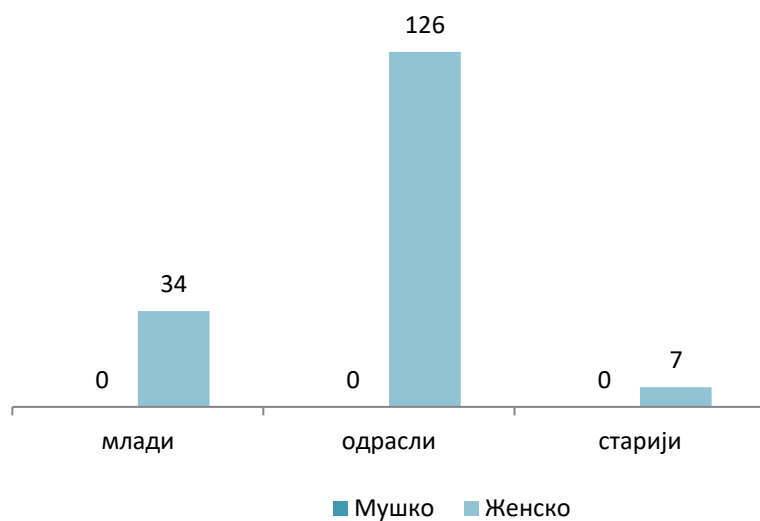
Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

Графикон 25 – Број хитних мера изречених учиниоцима у 2018. години (према Закону о спречавању насиља у породици) према врсти мере и службеном лицу које изриче меру

Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

Графикон 26 – Број пунолетних корисника лиценцираних пружалаца услуге прихватилиште за жртве насиља, 2018.

Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

ОСОБЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ

Особе са инвалидитетом су, према Закону о социјалној заштити (члан 41), корисници услуга социјалне заштите ако имају телесне, интелектуалне, сензорне или менталне тешкоће или тешкоће у комуникацији, и када се услед друштвених и других препрека сусрећу са функционалним ограничењима у једној или више области живота.

Право на додатак за помоћ и негу другог лица има лице којем је због телесног или сензорног оштећења, интелектуалних потешкоћа или промена у здравственом стању неопходна помоћ и нега другог лица да би задовољило своје основне животне потребе (члан 92 Закона о социјалној заштити).

Право на увећани додатак за помоћ и негу другог лица има лице из члана 92 става 1 овог закона за које је, на основу прописа о пензијском и инвалидском осигурању, утврђено да има телесно оштећење од 100% по једном основу или да има органски трајни поремећај неуролошког и психичког типа и лице из члана 91 овог закона које има више оштећења, с тим да ниво оштећења износи по 70% и више процената по најмање два основа.

Право на помоћ за оспособљавање за рад обухвата подршку у образовању и оспособљавању за рад и признаје се деци и младима са сметњама у развоју и одраслим особама са инвалидитетом које се, према психо-физичким способностима и годинама живота, могу оспособити за одређени рад, а то право не могу да остваре по другом правном основу (члан 108 Закона о социјалној заштити).

Особе са инвалидитетом се стављају под старатељство (члан 124 Породичног закона) уколико су **лишене пословне способности**, а одлуку о стављању под старатељство доноси орган старатељства (члан 125 Породичног закона).

Продужење родитељског права се према Породичном закону спроводи после пунолетства детета, ако је дете због болести или сметњи у психо-физичком развоју није способно да се само стара о себи и заштити својих права и интереса или ако својим поступцима угрожава сопствена права и интересе (члан 123 Породичног закона).

Особе са инвалидитетом у систему социјалне заштите поред општих, остварују и специфична права. У овом делу извештаја биће представљене услуге које користе особе са инвалидитетом, на основу којих је могуће пратити број, карактеристике и потребе ове циљне групе, односно ефекте услуга које обезбеђује систем социјалне заштите у циљу унапређења њиховог положаја.

Пунолетне особе са инвалидитетом биће представљене као корисници следећих права и услуга:

- Право на додатак за помоћ и негу другог лица (ТНП), увећаног додатка за помоћ и негу другог лица и помоћи за оспособљавање за рад,
- Услуга смештаја (домског и породичног смештаја)

Такође ће бити представљене пунолетне особе са инвалидитетом у старатељској заштити, односно особе лишене пословне способности и особе којима је продужено родитељско право.

Преглед најважнијих запажања:

- У 2018. години на евиденцији ЦСР је укупно 60.805 пунолетних корисника са инвалидитетом, што чини 11% укупног броја пунолетних корисника ЦСР. (Графикон 27)
- У полној структури младих и одраслих корисника са инвалидитетом на евиденцији ЦСР у 2018. години већи је удео корисника мушког пола. У категорији старијих је значајно већи удео жена са инвалидитетом (Графикон 28).
- Према врсти инвалидитета на евиденцији ЦСР у 2018. години доминирају корисници са телесним инвалидитетом са 46%. Удео корисника са менталним сметњама је 22%, корисника са интелектуалним тешкоћама 17%, док је удео корисника са сензорним и первазивним сметњама најмањи (Графикон 29). Оваква дистрибуција различитих врста инвалидитета одржава се током вишегодишњег периода.
- У 2018. години 12.407 пунолетних корисника је користило право на основни додатак за помоћ и негу другог лица. У старосној структури доминирају старији корисници са 49% (Графикон 30).
- Увећани додатак за помоћ и негу другог лица у 2018. години је користило 32.162 пунолетних корисника. У старосној структури ових корисника доминирају одрасли са 50% (Графикон 31).
- Услуга домског смештаја доминира у односу на остале услуге смештаја које Закон обезбеђује за ову циљну групу. Према подацима установа за смештај (на дан 31.12.2018. године) укупно 16.246 пунолетних особа са инвалидитетом је користило услуге домског смештаја у систему социјалне заштите. Највише пунолетних особа са инвалидитетом је смештено у установе за одрасле и старије -66,95% и у установе специјализоване за смештај одраслих са инвалидитетом 25,42% (Графикон 32).
- Подаци из установа за смештај показују да је у популацији пунолетних корисника са инвалидитетом, на дан 31.12.2018. највећи број оних са менталним тешкоћама - 29,1%. Насупрот томе, у структури корисника са инвалидитетом на евиденцији ЦСР доминирају корисници са телесним инвалидитетом. Ови подаци нам указују на то да су особе са менталним сметњама у највећем ризику од смештаја у домове, те је потребно усмерити већу пажњу система на ову корисничку групу. Удео корисника са вишеструким инвалидитетом је такође значајан и износи 24,6%. У установама је мање корисника са телесним инвалидитетом 20,6%, сензорним тешкоћама 5,5%, первазивним поремећајима 2,6%, а 0,2% корисника установе су евидентирале као кориснике са другим облицима сметњи (Графикон 33). Структура корисника према врстама инвалидитета је стабилна у односу на неколико претходних година.

- У установама за смештај одраслих са инвалидитетом у 2018. години, као и претходних година, 45% корисника је смештено из два разлога: *немају ближе сроднике или породице нису спремне да воде бригу о кориснику*⁶. Значајно мањи број корисника је смештен због неадекватног породичног старања и социо-материјалних разлога (Графикон 34).
- У току 2018. године орган старатељства, односно центри за социјални рад су у односу на 1078 особе окончали поступак лишења пословне способности (нови корисници). Међу овим корисницима доминирају корисници потпуно лишени пословне способности, укупно 939 корисника, док је 139 корисника делимично лишено пословне способности (Графикон 35). У односу на претходну годину број потпуних и делимичних лишења пословне способности повећан је за 17%.
- Највећи број лишења пословне способности у 2018. години односио се на одрасле особе – 63%, на старије 29% док се лишавање пословне способности најмање примењивало за младе кориснике, 8%. (Графикон 36).
- Центри за социјални рад су у 2018. години поднели укупно 717 предлога за лишење пословне способности и 17 предлога за враћање пословне способности. У 25 случаја, суд је донео правоснажну одлуку о враћању пословне способности.
- Укупан број пунолетних корисника под старатељством у 2018. години износио је 12.895 (стално старатељство). Институт старатељства може да се примењује према корисницима који су лишени пословне способности, као и према онима који нису лишени пословне способности.
- Према врсти смештаја корисника под старатељском заштитом, доминирају корисници који живе у сродничким породицама, укупно 41%, док је 46% корисника на домском смештају (Графикон 37).

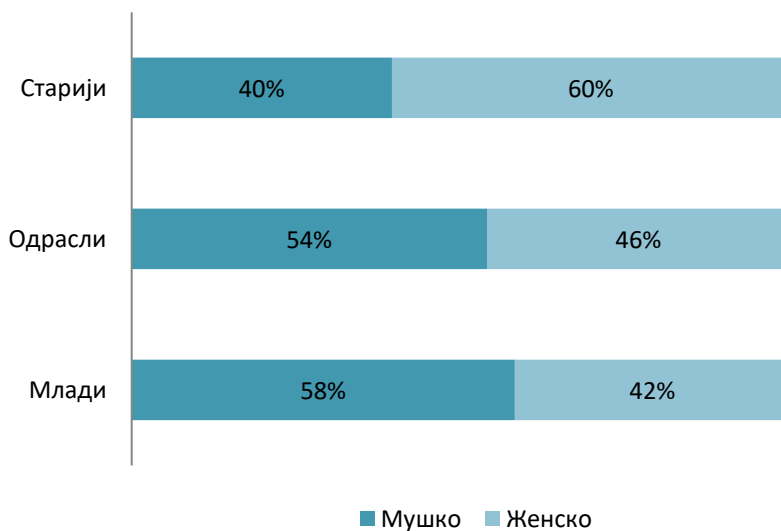
⁶ Извештај о раду установа социјалне заштите за одрасле и старије са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним тешкоћама за 2017 . годину доступан на сајту www.zavodsz.gov.rs

Графикон 27 – Пунолетне особе са инвалидитетом на евиденцији ЦСР, 2014 – 2018.

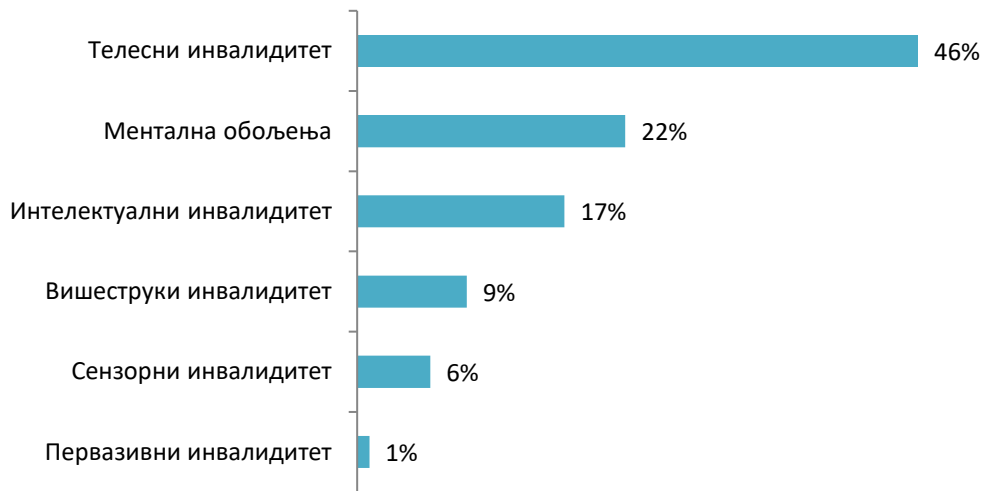
Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018.годину

Графикон 28 – Пунолетне особе са инвалидитетом на евиденцији ЦСР према старости и полу, 2018. (у %)

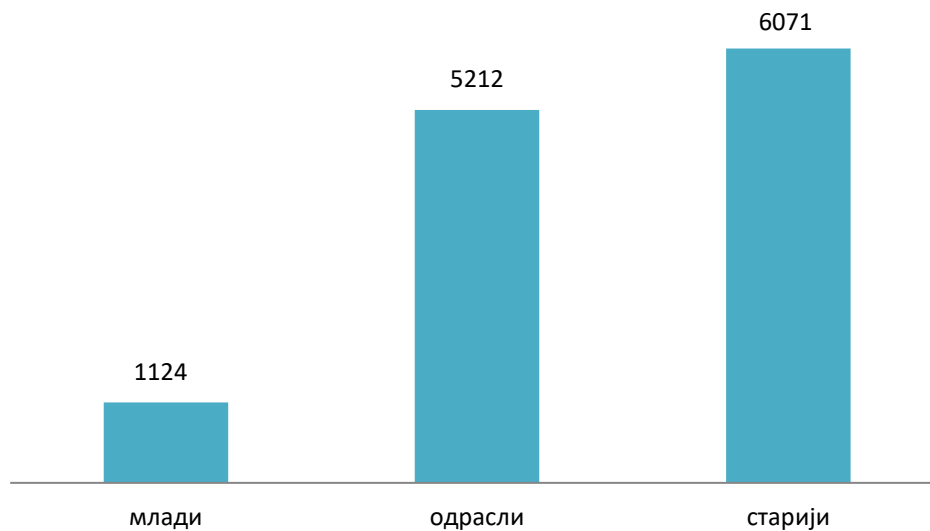
Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018.годину

Графикон 29 – Пунолетне особе са инвалидитетом на евиденцији ЦСР према врсти инвалидитета, 2018. (у %)

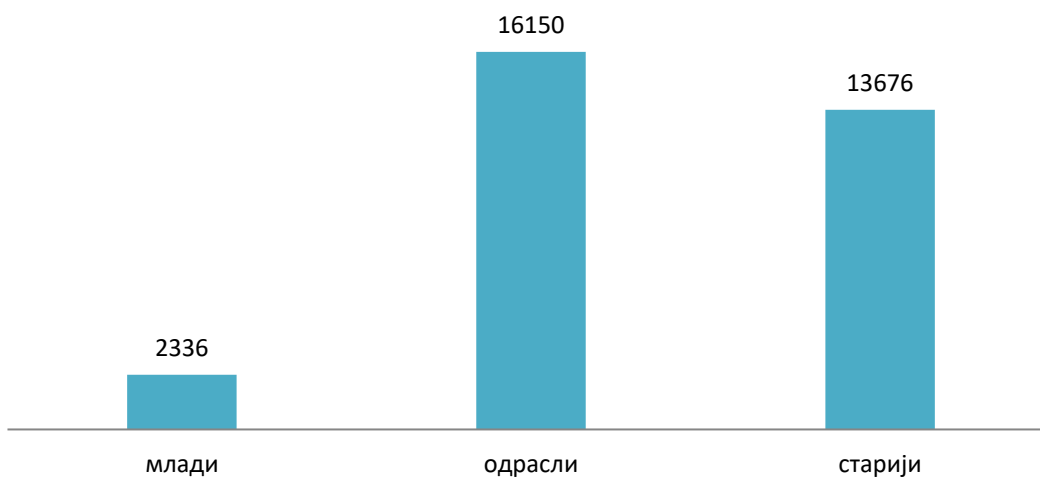
Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018.годину

Графикон 30 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници Основног додатка за помоћ и негу другог лица, према старости, 2018.

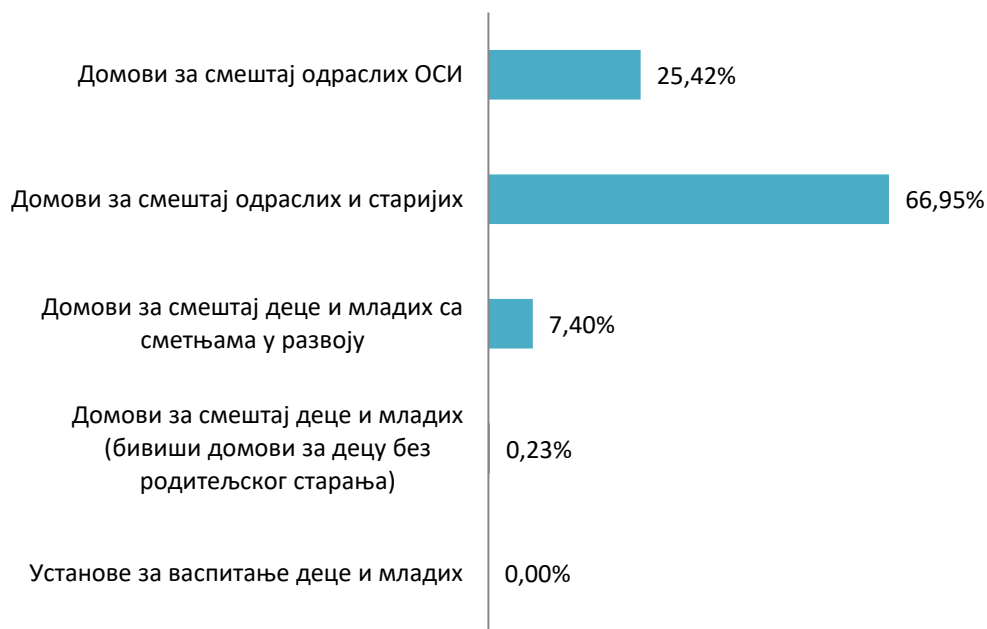
Извор: МРЗБСП

Графикон 31 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници Увећаног додатка за помоћ и негу другог лица, према старости, 2018.

Извор: МРЗБСП

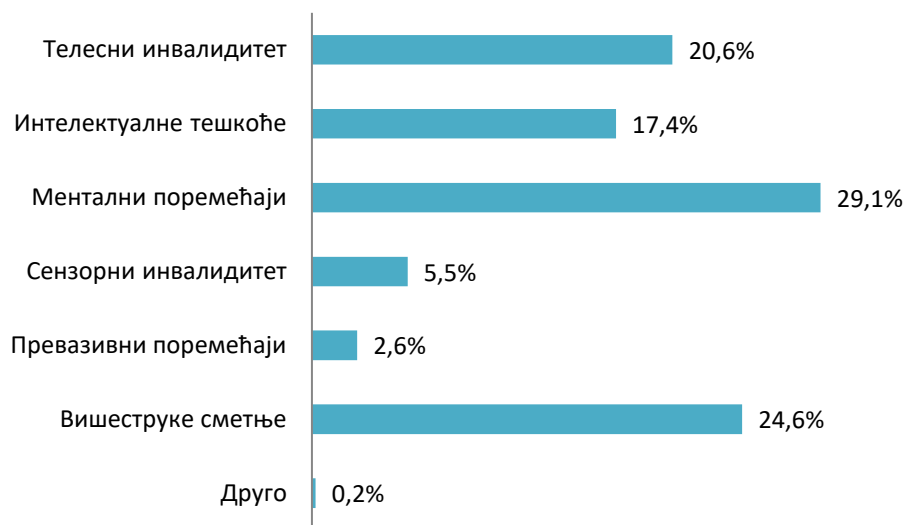
Графикон 32 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници домског смештаја у систему социјалне заштите према врсти установе за смештај, 31.12.2018. (у %)

Извор: Извештаји о раду установа за домски смештај у систему социјалне заштите за 2018. годину

Графикон 33 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници домског смештаја у систему социјалне заштите према врсти инвалидитета, 2018. (у %)

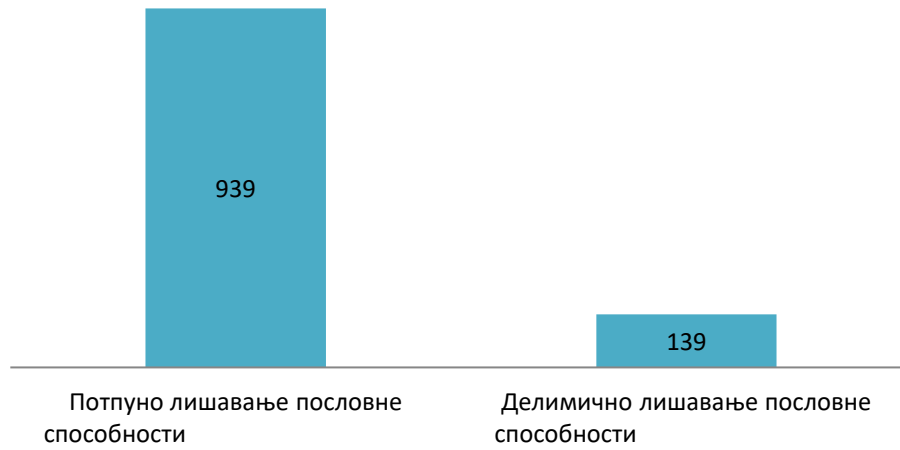
Извор: Извештаји о раду установа за домски смештај у систему социјалне заштите за 2018. годину

Графикон 34 – Пунолетне особе са инвалидитетом у домовима за смештај одраслих са инвалидитетом према разлозима смештаја у дом, 2018. (у %)

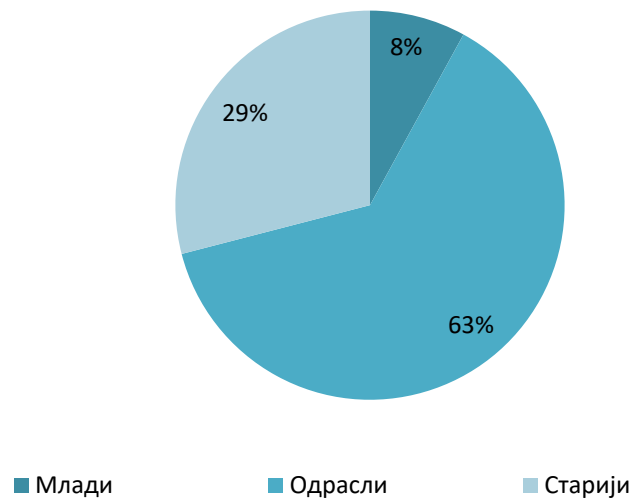
Извор: Извештаји о раду установа за смештај одраслих са инвалидитетом за 2018. годину

Графикон 35 – Пунолетне особе лишени пословне способности у току 2018.

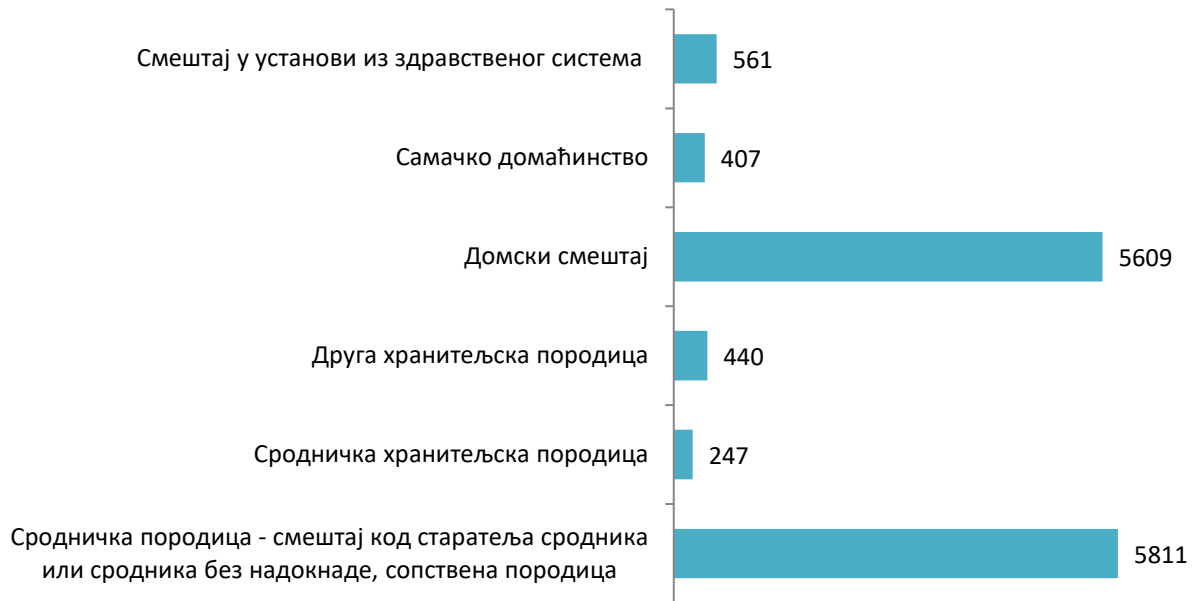
Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018.годину

Графикон 36 – Пунолетне особе лишени пословне способности у току 2018. године, према старости

Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018.годину

Графикон 37 – Пунолетни корисници под старатељством према врсти смештаја, 2018. (у %)

Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018.годину

КОРИСНИЦИ БЕЗ УСЛОВА ЗА САМОСТАЛАН ЖИВОТ И ОДГОВАРАЈУЋЕГ ПОРОДИЧНОГ СТАРАЊА

Корисници без услова за самосталан живот и одговарајућег породичног старања су пунолетне особе угрожене ризицима услед старости, породичних и животних околности којима је неопходна друштвена помоћ и подршка.

У систему социјалне заштите остварују права на различите врсте материјалне подршке и на следеће услуге:

- *Услуге процене и планирања – процена стања, потреба, снага и ризика корисника и других значајних особа у његовом окружењу; процена старатеља и хранитеља; израда индивидуалног или породичног плана пружања услуга и мера правне заштите и других процена и планова*
- *Дневне услуге у заједници – услуге које подржавају боравак корисника у породици и непосредном окружењу*
- *Услуге подршке за самосталан живот и друге врсте подршке неопходне за активно учешће корисника у друштву*
- *Саветодавно – терапијске и социјално – едукативне услуге*
- *Услуге смештаја – домски и породични смештај и смештај у прихватилиште*

Услуга смештаја (Члан 47. Закон о социјалној заштити) обезбеђује се смештајем корисника у:

- 1) сродничку, хранитељску и другу породицу за одрасле и старије (породични смештај);*
- 2) дом за смештај корисника, укључујући мале домске заједнице(домски смештај)*
- 3) прихватилиште;*
- 4) друге врсте смештаја, у складу са законом.*

*Услуге домског смештаја може пружати **установа социјалне заштите**, односно **пружалац услуга социјалне заштите** који је добио **лиценцу** за пружање тих услуга.*

***Породични смештај** (Члан 48. Закон о социјалној заштити) – пружањем услуга породичног смештаја **деци и младима** се привремено, до завршетка редовног школовања, односно до навршене 26. године живота, обезбеђују нега, заштита и услови за оптималан развој у породичном окружењу. Породичним смештајем **одраслим и старијим** особама омогућава се одржавање, или побољшање квалитета живота.*

***Смештај у прихватилиште за одрасле и старије** – сврха смештаја је задовољавање основних потреба појединца или породице којима је потребно неодложно осигурати безбедност у кризним ситуацијама. Услуга је усмерена на успостављање осећања сигурности као основе за даљи напредак и оснаживање корисника, ради подизања њихове способности за безбедан живот и укључивање у заједницу. Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите⁷ дефинише да се услуге смештаја у прихватилиште пружају најдуже у трајању до шест месеци.*

---

⁷ Сл. гласник РС", бр. 42/2013

Корисници без услова за самосталан живот и одговарајућег породичног старања су: млади у процесу осамостаљивања, жртве трговине људима, особе које се суочавају са тешкоћама услед зависности од алкохола и дрога, бескућници, страни држављани и лица без држављанства у потреби за социјалном заштитом и старији од 65 година који имају потребе за домским смештајем.

С обзиром на расположиву евиденцију установа социјалне заштите, у овом делу извештаја биће представљене следеће категорије корисника:

- Млади у процесу осамостаљивања који користе услугу подршке за самосталан живот
- Пунолетни корисници услуга смештаја – домски смештај, породични смештај и смештај у прихватилишта

Преглед најважнијих запажања:

- Укупан број пунолетних корисника који се налази на смештају у установама социјалне заштите износи 19.960. Највећи број корисника смештен је у установе за одрасле и старије-73%. У установама за смештај особа са инвалидитетом налази се 23% корисника док се 7% пунолетних корисника налази на смештају у установама за децу и младе (Графикон 38).
- У 2018. години наставља се тренд смањења упућивања младих без одговарајућег породичног старања који се осамостаљују на коришћење услуге становање уз подршку од стране ЦСР. У протеклих 5 година тај број је смањен за 60% (Графикон 39).
- Услуге домског смештаја за одрасле и старије у систему социјалне заштите на дан 31.12.2018. године користило је укупно 14.531 корисника – 8.379 корисника у установама чији је оснивач држава Србија или Аутономна покрајина (у даљем тексту јавном⁸ сектору) и 6.152 у установама чији је оснивач друго правно или физичко лице (у даљем тексту нејавном/приватном сектору⁹).
- У старосној структури корисника ових услуга у нејавном сектору доминирају корисници преко 80 година са 60%. У јавном сектору изједначен је број корисника старости од 65-79 година и корисника са 80 година и више (Графикон 40). У полној структури доминирају жене у оба сектора (Графикон 41).
- Већина корисника у установама за смештај одраслих и старијих 85% остварују пензије – личне, породичне, инвалидске или пољопривредне пензије (Графикон 42). Значајан удео од 14% корисника чине издржавана лица.

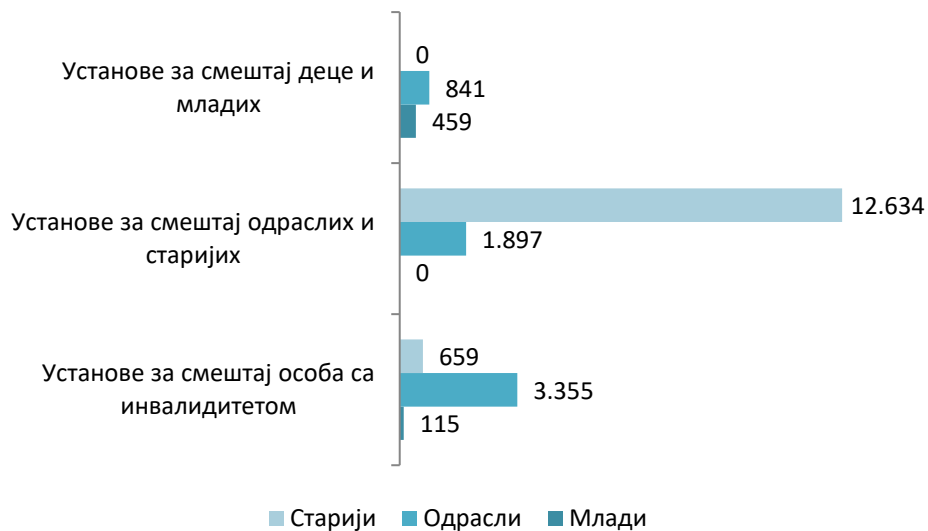
---

⁸ Детаљнији приказ корисника домова за старије у јавном сектору у Извештају о раду установа за смештај одраслих и старијих корисника у јавном сектору за 2018. годину

⁹ Детаљнији приказ корисника домова за старије у јавном сектору у Извештају о раду лиценцираних установа за смештај одраслих и старијих корисника у нејавном сектору за 2018. годину

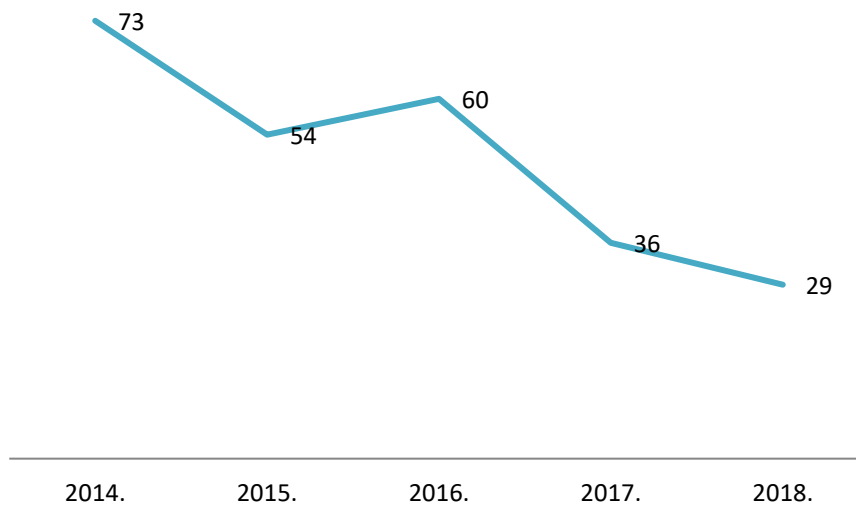
- Доминантни разлози услед којих се корисници смештају у ове врсте установа у 2018. години су одсуство адекватног породичног старања, односно породичне подршке или помоћи. Разлике у разлозима смештаја уочавају се код корисника који су социо-материјално угрожени, који су смештени искључиво у домове из јавног сектора. Такође, у домове јавног сектора се чешће смештају корисници који немају ближих сродника, деце или партнера. За смештај у дому као лични избор особе чешће се опредељују корисници који су смешетни у нејавни сектор (Графикон 43).
- Највећи број корисника, 59% у домовима у јавном сектору, а 49% корисника у домовима у нејавном сектору је пре смештаја у дом живело само. Удео корисника који су живели са децом у домовима из јавног сектора је 15%, а у домовима из нејавног сектора 30% (Графикон 44).

Графикон 38 – Пунолетни на смештају у установама социјалне заштите

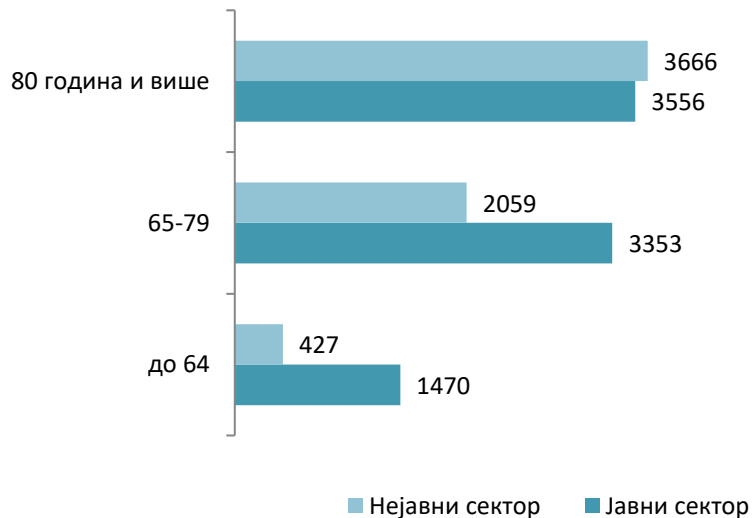
Извор: Извештаји о раду установа за смештај корисника у систему социјалне заштите за 2018. године

Графикон 39 – Млади које је ЦСР упутио на коришћење услуге становање уз подршку, 2014-2018

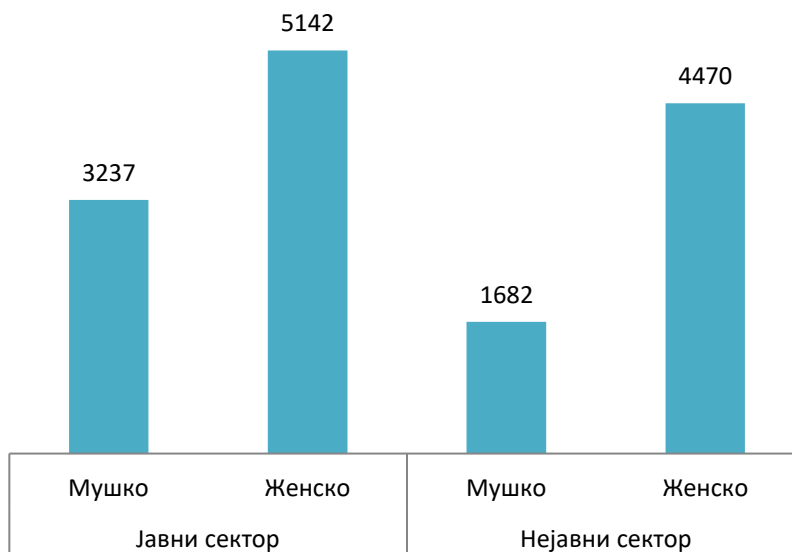
Извор: Извештаји о раду ЦСР за 2018. годину

Графикон 40 – Одрасли и старији без услова за самосталан живот и одговарајућег породичног старања на смештају у установама за старије (јавни и нејавни сектор) према старости, 31.12.2018.

Извор: Извештаји о раду установа за одрасле и старије из јавног и нејавног сектора за 2018. годину

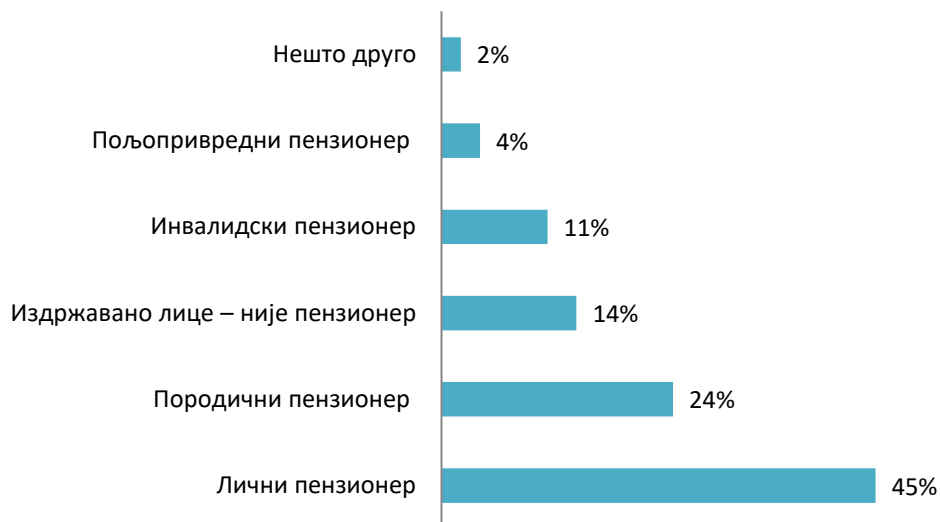
Графикон 41 – Одрасли и старији без услова за самосталан живот на смештају у установама за старије (јавни и нејавни сектор) према полу, 2018. (у %)

Извор: Извештаји о раду установа за одрасле и старије из јавног и нејавног сектора за 2018. годину

Графикон 42 – Корисници на смештају у установама за одрасле и старије (јавни и нејавни сектор) према изворима прихода, на дан 31.12.2018. (у %)

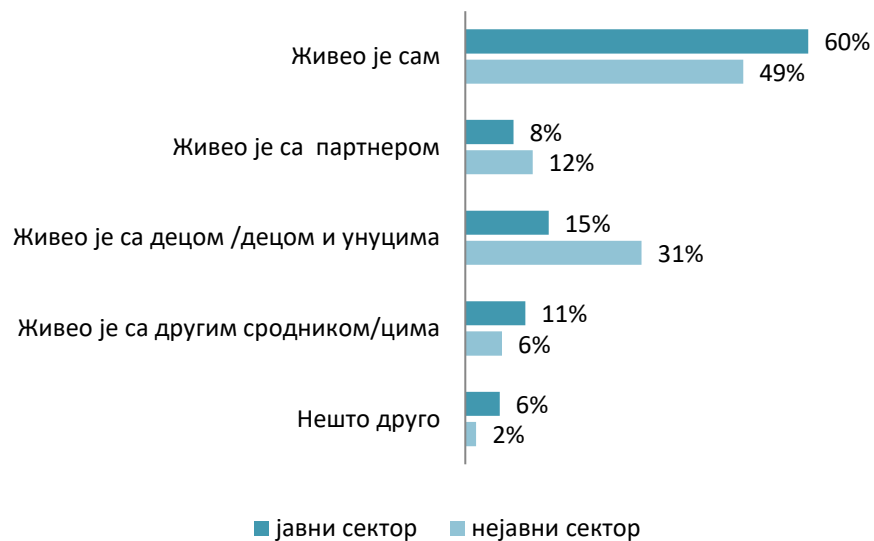
Извор: Извештаји о раду установа за одрасле и старије из јавног и нејавног сектора за 2018. годину

Графикон 43 – Корисници без услова за самосталан живот на смештају у установама за старије (јавни и нејавни сектор) према разлозима смештаја у дом, на дан 31.12.2018. (у %)

Извор: Извештаји о раду установа за одрасле и старије из јавног и нејавног сектора за 2018. годину

Графикон 44 – Корисници без услова за самосталан живот на смештају у установама за старије (јавни и нејавни сектор) према врсти породице у којој су боравили пре смештаја у дом на дан 31.12.2018. (у %)

Извор: Извештајио раду установа за одрасле и старије за 2018. годину

МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНИ КОРИСНИЦИ

Право на новчану социјалну помоћ припада појединцу, односно породици, који својим радом, приходима од имовине или из других извора остварују приход мањи од износа новчане социјалне помоћи утврђеног Законом о социјалној заштити.

Породицом, у смислу остваривања права на новчану социјалну помоћ, сматрају се супружници и ванбрачни партнери, деца и сродници у правој линији без обзира на степен сродства, као и сродници у побочној линији до другог степена сродства под условом да живе у заједничком домаћинству, а чланом породице сматра се и дете које не живи у породици, а налази се на школовању - до краја рока прописаног за школовање, а најкасније до навршене 26. године живота и супружник без обзира где фактички живи.

Чланом породице не сматра се извршилац насиља у породици, односно његови приходи и имовина не утичу на право жртава насиља у породици да остваре новчану социјалну помоћ, ако испуњавају друге услове прописане овим законом.

Право на новчану социјалну помоћ може остварити појединац, односно породица под условом да:

1) нема других непокретности, осим стамбеног простора који одговара потребама појединца, односно породице и земљишта у површини до 0,5 хектара,

2) појединац, односно члан породице није продао или поклонио непокретну имовину или се одрекао права на наслеђивање непокретне имовине или ако је протекао период у којем би, од тржишне вредности непокретне имовине коју је продао, поклонио или се одрекао права на наслеђивање, могао обезбеђивати помоћ у смислу овог закона;

3) појединац, односно члан породице не поседује покретну имовину чијим коришћењем или отуђењем, без угрожавања основних животних потреба, може да обезбеди средства у висини шестоструког износа новчане социјалне помоћи која би му била утврђена по овом закону у моменту подношења захтева за новчану социјалну помоћ;

4) појединац, односно члан породице није закључио уговор о доживотном издржавању.

Право на новчану социјалну помоћ може остварити и појединац **који није способан за рад**, односно породица чији сви чланови нису способни за рад, ако поред стамбеног простора који одговара потребама породице имају земљиште у површини до једног хектара.

Изузетно, право на новчану социјалну помоћ може остварити појединац, односно породица који не испуњава услове из става 1 тачка 1) и става 2 овог члана ако центру за социјални рад да сагласност за упис хипотеке на своје непокретности ради обезбеђења намирења потраживања у висини валоризованог износа исплаћене новчане социјалне помоћи.

Право на новчану социјалну помоћ може остварити **радно способан појединац**, односно члан породице:

1) ако се налази на школовању или оспособљавању за рад у смислу овог закона или се води на евиденцији незапослених лица;

2) ако није одбио понуђено запослење, радно ангажовање на привременим, повременим или сезонским пословима, стручно оспособљавање, преквалификацију, доквалификацију или основно образовање;

3) ако му радни однос није престао његовом вољом, његовом сагласношћу или његовом кривицом, због дисциплинске или кривичне одговорности, осим ако је од престанка радног односа протекло годину дана или ако је по престанку радног односа наступила неспособност за рад;

4) ако се сам стара о свом детету са сметњама у развоју тако да не може да буде радно ангажован.

Ако породица не испуњава услове за остваривање права на новчану социјалну помоћ због тога што њен члан не испуњава услове из става 1. овог члана, право на новчану социјалну помоћ признаје се само њеном члану који није способан за рад, под условима утврђеним овим законом.

Право на увећану новчану социјалну помоћ остварује: појединац који није способан за рад, односно породица чији су сви чланови нису способни за рад и **једнородитељска породица.**

Износ новчане социјалне помоћи одређује се према скали¹⁰. Породица која има више од шест чланова има право на новчану социјалну помоћ за шест чланова. Увећана новчана социјална помоћ утврђује се тако што се припадајући износ новчане социјалне помоћи за појединца, односно породицу увећава за 20%.

Преглед најважнијих запажања:

- У 2018. години новчану социјалну помоћ је примило укупно 244.160 корисника, односно 98.754 породица (Графикон 45). Од укупног броја корисника НСП, пунолетних је 155.486 односно 64%. У 2018. прекинут је тренд повећања броја корисника НСП, у односу на претходну годину број корисника је смањен за 6,3%.
- У старосној структури пунолетних који примају НСП доминирају одрасли корисници са 76%, док је удео младих 15%, односно старијих 9% (Графикон 46).
- У структури породица корисника НСП према броју чланова у 2018. години доминирају једночлане породице са уделом од 39%. Породица које броје шест и више чланова имају најмањи удео који износи 6% (Графикон 47). Уколико посматрамо лица која користе НСП према врсти породице, највећи је удео корисника који живе у четворчланим породицама - 22%.

---

¹⁰ 1) за појединца, односно носиоца права у породици - у висини основице 1; 2) за сваку наредну одраслу особу у породици - од висине основице 0,5; 3) за дете до 18 година - од висине основице 0,3.

Графикон 45 - Породице које остварују право на НСП и број лица у породицама, 2015 - 2018.

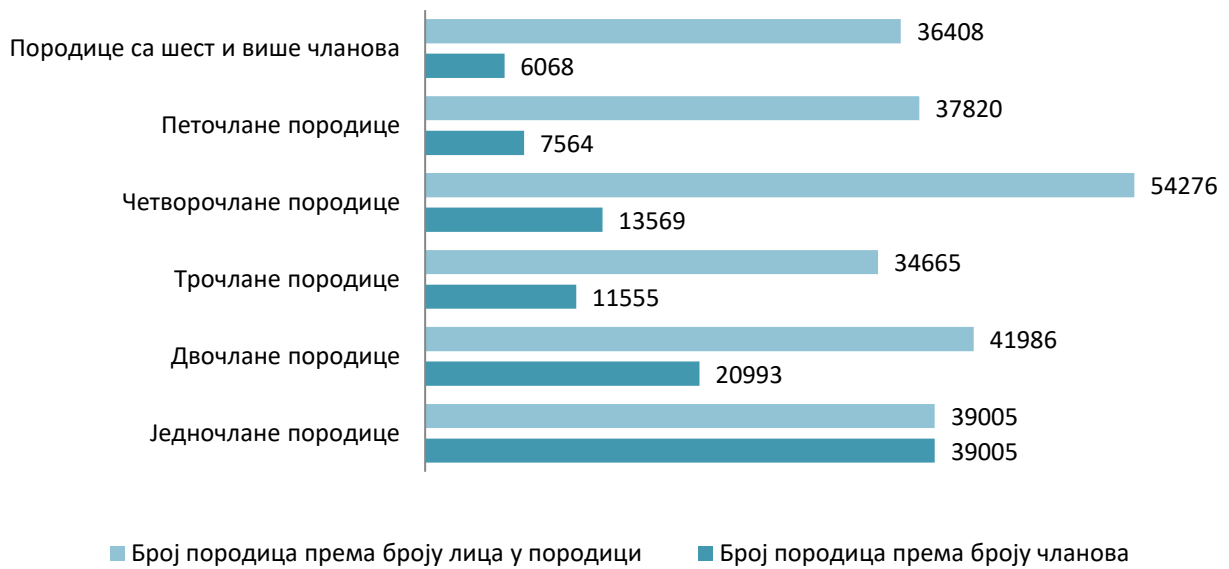
Извор: МРЗБСП

Графикон 46 – Пунолетни корисници НСП према старости, 2014 - 2018.

Извор: МРЗБСП

Графикон 47 - Породице које остварују право на НСП према броју чланова и према броју пунолетних лица, 2018.

Извор: МРЗБСП